

Skærbækminder

Af HENRIK DAHL

Sociologen og forfatteren Henrik Dahl kom til Skærbæk i 1968. Han forlod byen ti år senere. Byen er jævnlgt dukket op i han forfatterskab – og ikke altid for det gode. Sønderjyske Årbøger har bedt Henrik Dahl tage en tur tilbage til mindernes land – til barndomsbyen, der ikke rigtig vil slippe sit tag i ham.

– Bare skriv noget om livet i Skærbæk, siger redaktøren. Det vil jeg også gerne, for selv om jeg sjældent besøger byen, vil den ikke slippe mine tanker.

Alligevel kan jeg ikke rigtig få fat i det. Der er nogle kendsgerninger at holde fast i: at vi flyttede til byen i 1968, fordi min far var blevet udnævnt til sognepræst. At jeg forlod den igen i 1978, da jeg var blevet student og skulle til København for at blive sprogofficer. At min far døde i efteråret 1983, så min mor og den hjemmeboende flok på fire børn måtte forlade præstegården i begyndelsen af 1984.

Sandhed er en besynderlig størrelse: økonomiserer man med den, bliver den til løgn. Det var jo *ikke* sådan, det var. Skærbæk var der, jeg boede den længste del af mit liv, nemlig barndommen. Det var der, *det hele* skete: at jeg blev et rigtigt, voksent menneske og ikke bare et stykke fragt, andre flyttede omkring. At jeg bestemte mig for at læse sociologi. Det var i Skærbæk, jeg fik mine første lektioner i, hvad kærlighed er; og der, jeg første gang forstod, hvad det vil sige at måtte bære det ubærlige. Jeg synes ikke, jeg har levet mindre intenst den lange tid, der er gået, siden jeg selv og min familie forlod byen. Årene dér har bare en fylde, jeg ikke kan genkende fra tiden efter.

Det er ikke så frygtelig mange sociologer, der kommer fra Slesvig (som Skærbæk strengt taget ligger i). En af den tyske sociologis grundlæggere hed Ferdinand Tönnies og kom fra Oldenswort nær Husum. Så er der mig, hvis vi holder os til de nogenlunde kendte, og et par stykker mere, der ikke trækker så mange overskrifter.

Jeg tænker lidt på Tönnies. Han blev født i 1855 og var på en måde vores landsmand de første ni år af sit liv. I hvert fald var han hertugen

af Slesvig-Holstens undersåt frem til 1864, og *han* var det meste af den periode identisk med Frederik VII.

I løbet af sit lange liv skrev han mere end ni hundrede bøger og artikler, men den, han er mest berømt for, er hans debut fra 1887: *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Der modstiller han det traditionelle liv på landet, som han kalder *Gemeinschaft* – fællesskab – med det moderne liv i byerne, der omtales som *Gesellschaft*: samfund.

Findes den forskel, Tönnies talte om, stadig? Eller fandtes den, da jeg var barn og ung i Skærbæk? Godt og vel hundrede år efter, Tönnies gennemlevede de samme livsfaser i Husum. Det kan man måske skrive om?

Sin egen verden

Der er ingen tvivl om, at der var stor forskel på landdistrikterne og de store byer for fyrre-halvtreds år siden, da jeg var barn. I Skærbæk var det, som om alle kendte alle. I hvert fald kunne jeg ikke spadsere ned ad Storegade uden at blive udsat for tilråb, der gjaldt mit udseende, min fars stilling og hans lettere excentriske væremåde. I perioder syntes jeg, det var en plage. Det var dog ikke kun, fordi der var så meget råberi; også fordi jeg af natur er en temmelig sky person.

I Skærbæk var det, som om der kun var én dagsorden. En gang imellem dukkede en sag op, og så var det den, folk snakkede om. Nogen blev dræbt i trafikken, eller bankdirektøren mistede livet i et flystyrt, eller der var brand. Så talte man ikke om andet.

I Skærbæk var der ikke noget stort udbud af varer. Hvis man ville høre ordentlig musik, måtte man købe sine plader i Tønder. Hvad angik nogenlunde smart tøj, måtte man – med al respekt for vores genbo i Storegade, manufakturhandler Winter – også ud på en længere rejse.

I Skærbæk var social afvigelse og forbrydelse ikke noget, der var pakket bort under samfundets overflade. Byen havde nogle få landsbytosser, som alle kendte. Jeg mindes, at folk var noget, der lignede lettede, da Fulde Henry (en af byens tre tosser; de andre to hed Max og Skæve Svend) fandt en kæreste og tilsyneladende kom på ret køl. På samme måde med ballademagerne og voldsmændene. Vel var de trølse; på den anden side vidste man godt, hvem de var, og tilkendte dem en vis plads i lokalsamfundet.

Da jeg var barn, var Skærbæk sin egen verden. Byen var en selv-

Winthers manufakturhandel i Storegade forhandlede i 1970'erne t-shirts med påskriften »Skærbæk« og »Jeg elsker dig« på mange forskellige sprog. Forfatterens følelser for byen er noget mere blandede. Foto: Skærbæk Lokalhistoriske Arkiv.

stændig kommune, der havde mange arbejdspladser inden for både landbrug, industri, handel og service. Derfor var det ikke svært at leve sit daglige liv inden for byens grænser, hvad de fleste også gjorde.

I Skærbæk var vi stolte af vores by og det, der gjorde den speciel. For eksempel det storkepar (eller i perioder to), der hvert forår kom til byen og ved fælles hjælp fik udklækket to-tre unger. En anden ting, der kunne gøre os stolte, var, hvis en person fra byen indhøstede anerkendelse uden for den. Det skete ikke særlig tit; derfor er vi mange, der begræder, at det aldrig lykkedes for Tommy Knudsen at smykke sin krone som speedwaymester med den ypperste juvel: det individuelle verdensmesterskab. Specielt fordi han var (og sikkert stadig er) en utrolig flink fyr, der i øvrigt også var fantastisk god til gymnastik, fodbold og svømning.

En af de ting, jeg bedst husker om forholdet mellem Skærbæk om omverdenen, er den følelse, det udløste, når et kendt menneske kom til vores by. Engang var det Dronning Ingrid, der besøgte plejehjem-

Mange kendte politikere holdt i 1970'erne foredrag på Skærbæk Kommuneskole. Den 26. april 1976 var det Folketingets formand 1968–1978, tidligere landbrugsminister Karl Skytte, Det radikale Venstre. Foto: Skærbæk Lokalhistoriske Arkiv.

met. Så var alle vi børn udkommanderet til at vinke med flag. En anden gang var det Ole Olsen, der kom og holdt foredrag på skolen, men som regel var det politikere.

Jeg ved ikke, om Skærbæk var speciel, eller om politikere var mere villige til at rejse til ydmyge steder dengang. Men under alle omstændigheder: en hel perlerække af den tids toppolitikere besøgte byen. På stående fod kan jeg huske Erik Ninn-Hansen, Per Hækkerup, Mogens Glistrup, K. Helveg Petersen, Kresten Poulsgaard, Knud Jespersen og – som man ser på billedet – Karl Skytte.

Når der kom kendte mennesker til Skærbæk, følte det, som når man får gæster. Overalt skulle der ryddes op og gøres pænt. Alle gjorde deres bedste for at tage sig godt ud og stod på pinde for gæsten under besøget. Når hun eller han så var rejst, åndede man lettet op – samtidig med, at man var bekymret for, om man nu havde gjort en god figur, og om alt havde været til den fornemme besøgendes tilfredshed.

Da jeg kom til København som attenårig, så jeg med det samme, hvor anderledes der var i den store by. Folk på gaden var anonyme og usynlige for hinanden, og var de ikke det, lod man alligevel som om. Bumsere og småkriminelle var ikke kendte skikkelser i byen, men udstødte, som man – for de førstnævntes vedkommende – gik uden om i en stor bue, og for sidstnævntes vedkommende følte, at man måtte beskytte sig imod med låse og andre sikkerhedsforanstaltninger.

På Østerbro var der ingen fælles dagsorden, og der ville ikke have været almindelig summen i forretningen over en østerbroer, der havde scoret et mål på landsholdet. Godt for ham, ville de fleste bare tænke og se at få indkøbene overstået.

Sociale forskelle

Men passer det, at der var fællesskab i landdistrikterne og samfund i de store byer? Både/og. Der var en kredsen om identiteten som skærbækker, jeg kun kender fra andre små byer og Norge. Men der var også fattigdom, man lukkede øjnene for, og store sociale forskelle, nøjagtig som i storbyen.

En af drengene i min klasse kom fra en husmandsfamilie i Barsbøl, der var så fattig, at han kun havde det tøj, han gik i, og fik nye sko i julegave. En af mine bedste venner kom også fra en udsat familie, som man siger i dag. Hans mor var eneforsørger, og familien levede et meget midlertidigt liv med evige jobskift og flytninger. Selvom jeg en dag skulle gå hen og blive sociolog, var det ikke noget, jeg tænkte bevidst over. Kun noget, jeg mærkede som en anderledeshed, der kunne føles frygtelig og til tider også fascinerende.

De sociale forskelle i Skærbæk gik der lang tid, før jeg forstod. For ikke at lægge sig ud med den skrækkeligt stridbare kordegn Nicolaj Schultz, der også var inspektør ved Kommuneskolen, bestemte min far og mor, at vi børn skulle gå der. Ikke på den private realskole,

selvom det var sådan en, jeg havde tilbragt første og anden klasse i, da vi boede i Høng på Vestsjælland.

I mange år, også efter jeg var flyttet til København, tænkte jeg sådan om Skærbæk: »Men der var jo ikke andre som os. Derfor er det klart, at man kom til at lide under den uboglige kultur, der herskede i byen«. Men det er ikke rigtigt. I en by som Skærbæk var der både læger og tandlæger og en apoteker og dyrlæger og advokater og arkitekter og en kommunaldirektør og en kommuneingeniør og direktøren for EASV, der vistnok var ingeniør, og inspektøren for statsfængslet i Renbæk og en form for borgerskab, der insisterede på, at *deres* børn skulle have en bedre uddannelse, end de selv havde fået.

Jeg så bare ikke nogen af de mennesker og derfor heller ikke deres børn, før jeg kom i svømmeklub med et par stykker, og begyndte at gå til psykologi og sociologi på ungdomsskolen med flere, og til sidst kom i gymnasiet i Ribe med ganske mange fra privatskolen. Så nej: der var *mange* som os. I hvert fald tyve-femogtyve familier, hvor man læste bøger og en landsdækkende avis og orienterede sig bredt. Jeg skulle bare blive voksen og flytte væk fra byen og falde i snak med en af dyrlægens døtre til Ribe Katedralskoles 850-års jubilæum i 1995, før det for alvor gik op for mig.

Billeder fra barndomsbyen

Men al den snak om Ferdinand Tönnies får ikke fat på, hvordan der *var* i Skærbæk. Men lyde og lugte og stemninger. Det er abstrakte og derfor kedelige betragtninger. Jeg må have fat på redaktøren.

– Jeg går død i det her, siger jeg til ham. Enten bliver det for kedeligt. Eller også bliver det for personligt, fordi jeg er blevet så blød på mine gamle dage og får våde øjne, når jeg skriver om min far. Og det er også kedeligt.

– Vi skal altså have artiklen, siger han køligt.

– Okay. Men kan du så ikke sende mig nogle billeder, prøver jeg. Så skriver jeg ud fra dem.

– Men så bliver artiklen forsinket, siger redaktøren. Og jeg må tage til det lokalhistoriske arkiv i Skærbæk.

– Noget for noget, siger jeg.

Der går en lille uges tid. Så får jeg otteogtyve billeder i en mail. Jeg ser dem igennem og sorterer dem. Et enkelt ryger ud, efter jeg har konsulteret min klassekammerat Inger: det forestiller ikke, som bil-

Storegade i Skærbæk i 1970'erne. Til venstre bager Andresens forretning. Foto: Skærbæk Lokallistoriske Arkiv.

ledteksten påstår, Skærbæk Kommuneskole. NU begynder det at ligne noget.

Billedet af byens hovedgade er taget for omkring fyre år siden. I vore dage er Storegade en semi-gågade. Den har træer på begge sider af vejen og en lys belægning, der går i et med fortovet, men dengang var der livlig biltrafik. Så livlig, at min femårige søster i 1969 blev kørt ned og brækkede lårbenet. I vore dage får man politiet på nakken ved at flygte fra en ulykke med alvorlig personskade, men dengang var det ikke noget, man tog så tungt. Bilisten, der sendte stakkels Ellen en måned på hospitalet i Tønder, kørte bare videre, og så blev der ikke snakket mere om dét.

I forgrunden studerer et barn bager Andresens vindue. Der kom vi ikke så tit, fordi vi boede tættere på bager Ravn. Når sandt skal siges, var han nok den bedste af byens bagere; i hvert fald husker jeg med vellyst en slags sandkage, der havde chokoladeovertræk og store klumper af indbagt chokolade. Mums!

På den modsatte side af gaden ser man guldsmed Mathiesens gule facade, der er smækket uden på et klassisk rødstenshus. Det var der,

jeg købte mit første armbåndsur for de penge, jeg fik til min ni-års fødselsdag.

Længere nede ad gaden kan man lige, og specielt hvis man ved det i forvejen, skimte Landmandsbankens store hus og Wolfberg Sko v. O. Vitt, som der stod på facaden. Min bror syntes, det lignede lydskriften af et pift: VEEEE-O-VIT!, og det gør det også.

Til gengæld kan man ikke se Bikuben, der ligger et par meter bag den byggelinje, de fleste huse følger. Da vi kom til byen, lå der et stråtekt hus; ti-femten meter inde på grunden og med græsplæne foran. Men det blev revet ned sidst i tresserne for at gøre plads for fremskridtet; som det også skete flere andre steder i byen de år. I dette tilfælde havde fremskridtet form af Bikubens monstrøst store bygning, men det kunne også være lægehuset, rådhuset og det nye fritidscenter fra 1970-71, der blandt andet krævede tilkastning af byens gadekær og nedrivning af en bygning fra 1600-tallet.

Den nye Bikuben formørkede doktor Jensens dagligstue, fordi gavlen lå helt ude i skellet og rejste sig til anden sals højde. Kom ikke og sig, kommunen ikke var erhvervsvenlig dengang: Ned med gamle, stråtekte huse, så vi kan få noget rød skalmur. At skikkelige folk må have lys brændende midt på dagen, er kun en besked en pris at betale, når vi til gengæld udsletter byens historie.

Lige inden man skal til højre for at komme ind til præstegården, ligger et hus, hvor – så vidt jeg husker – der både var en fotograf og en Tatol (en slags konkurrent til Matas), da vi kom til byen. Men den lille forretning lukkede hurtigt, og så bredte »Foto«, som han blev kaldt – det vil sige fotograf Christensen – sig til hele bygningen.

Præstegården

Og der er den så: Skærbæk præstegård. Det sted, jeg har boet længst. Min families hjem fra juli 1968 til januar 1984. Bygningen er fra den tyske tid og enormt stor. I vore dage er der konfirmandstue og menighedslokaler i den høje kælder, men det var der ikke, da vi boede der. Det var bare en uhyggelig og mørk region af bygningen, hvor man nødig kom, fordi der var så skummelt.

Stueetagen er i virkeligheden en mezzanin: der er ni trin op ad trappen til havestuen, som man ser i forgrunden og et tilsvarende antal til hovedindgangen (trappen kan skimtes til højre).

Min far havde kontor til venstre for den grønne havestue, og han

Skærbæk præstegård. Bygget i 1892 – i den entreprenante pastor C.J. Jacobsens tid – og Henrik Dahls barndomshjem. Foto: Tønder Museum.

benyttede sig ikke af kontortid. Når hoveddøren gik op med et højt klik fra den gamle dørklokke, der ikke længere kunne ringe, vidste man derfor ikke, hvem det var. Så bjæffede hunden, og alle de børn, der var hjemme, tittede ud fra dørene, der vendte ud mod gangen, som gik næsten til den modsatte ende af bygningen. Det må have været ret afskrækkende for en besøgende.

Resten af vinduerne ud mod gaden er til husets tre dagligstuer *en suite*. Skjult for betragteren var der i stueetagen nok et værelse, en spisestue, et køkken, et toilet og en selvstændig afdeling med to værelser og badeværelse.

På første sal, der kun var udnyttet halvt (resten lå hen som ubeboeligt loft), var der desuden fire værelser og eget badeværelse. Endelig var der husets ubestridt mest eksotiske feature: tårnet, som der var adgang til ad to stejle stiger. Først vovede man sig ud på loftet, der var næsten lige så skummelt som kælderen, og helt ud i tårnværelset. Så klatrede man op ad en stige, skubbede en luge bort, klatrede op ad nok en stige og skubbede til sidst lugen til platformen bort. Det følte både farligt og besværligt, men hvilken udsigt! Mod øst var

det svært at se langt på grund af de mange læhegn. Til gengæld kunne man mod vest se ud over fem kilometer marsk og ni kilometer vadehav helt til Rømø, mod sydvest både slusen og kirken i Balum og mod nordvest Mandø. Hvor tit har jeg ikke stået deroppe, mens jeg skuede ud over alt og intet og tænkte på, hvad der skulle komme?

Kirken

For enden af vores baghave lå kirken; min fars arbejdsplads. Jeg har lovet mig selv, at jeg vil skrive denne historie på baggrund af, hvad jeg kan huske. Derfor vil jeg nøjes med at sige, at det er en typisk landsbykirke fra det vestlige Slesvig. Det ses på tårnet med det såkaldte Tørninglen-spir, som kun findes på kirkerne dér.

Specielt interessant eller køn er den ikke. Murværket er uregelmæssigt, både i den del af kirken, der stammer fra middelalderen og består af kvadersten, og i tårnet fra 1500-tallet, der er af munkesten. Indvendigt er kirken også prunkløs. Til forskel fra kirken i nabosognet Brøns er der kun fundet meget få spor af kalkmalerier.

Jeg gik ikke særlig meget i kirke. Det skyldes hverken, at jeg var flov over min far, eller at han var en påfaldende dårlig prædikant. Siden jeg som barn blev slæbt med i kirke i Kalundborg af mine forældre, har jeg bare følt, at det var det kedeligste i verden at være til gudstjeneste. Men *når* jeg en sjælden gang var der alligevel – først og fremmest til julegudstjeneste – var det to tavler, der først og fremmest optog mig.

Den ene var tavlen over min fars forgængere. Jeg læste altid med gysen om ham, der havde myrdet en kollega i vrede, hvorfor han måtte rømme landet, som der stod. Og så kunne man læse den driftige, men berygtede, pastor Jacobsens årstal: 1884-1904. Han er vel efterhånden glemt, men var en betydningsfuld mand på egnen. For det første grundlagde han badestedet Lakolk på Rømø, en væveskole i Hjemsted og teglværket i Frifelt. For det andet var han en ledende skikkelse i forsøgene på at fortyske Skærbæk, og dermed den direkte årsag til, at frimenighedskirken – det nuværende kulturhus Emanuel – blev grundlagt.

Den anden tavle, jeg ikke kunne lade være med at studere, var tavlen over de faldne i 1. Verdenskrig. Hvis min hukommelse ikke svigter mig, var der 55 mænd og en enkelt kvinde opført. De fleste af

dem døde for en sag, der ikke var deres, for nu at citere I.C. Christensen.

Som så mange andre gange skulle jeg også blive temmelig voksen, før jeg forstod, hvor specielt *det* var. Hele den sønderjyske erfaring med krigen, der blandt andet satte så fint et spor som Martin N. Hansens digt om bonden, der har været i krigsfangenskab i Frankrig:

Han gik no å pløje å nynne en vis
å tændt o en piig e let syd få Paris
ja, han ho kon sett hind jen jenneste gang,
men de va som han å e lærke di sang:
Madeleine, Madeleine, Madeleine.

Det hjer, det var novve, han sleet itt forstov,
da nøls han ho fått sej en kuen, han holdt åv.
Han skamt sej, men da han vill tænk o Mari,
det sang rundt omkring ham o fin melodi
Madeleine, Madeleine, Madeleine.

En synda ho han vætt som fange te fest,
å da ho han sett hind, hun fullds med en præst,
å hun ho nok sorre, va ung å så pæn,
å så ho e præst soj så still:
Madeleine. Madeleine, Madeleine.

Hun ga ham et brød å så venle et blik,
å så et glas vin ho hun gi ham å drik',
skønt de varr e hiele han mindes om hind,
så kund han itt foo hind åv tanke å sind.
Madeleine, Madeleine, Madeleine.

No gik han å glæmt sej hielt sjell bagg e plov,
å midt o e mark holdt Pæ Pæsen å stov
å tændt o de mærkle med kvindfolk å kri -
kån den, dæ bløv fange, da ållde blyv fri?
Madeleine, Madeleine, Madeleine.

Skønt flokken skrumpede ind, som årene gik, holdt min far mindesgudstjeneste hvert år på Våbenhviledagen den 11. november. Ligesom

han prøvede at få så mange oplysninger, som anstændigheden tillod, ud af veteranerne. Han var ikke uddannet historiker for ingenting.

Haven – mit fristed

De første tre-fire år efter, vi var flyttet til Skærbæk, oplevede jeg gaderne som et farligt territorium, hvor man blev mødt af tilråb og drillerier. Derfor var det bedste sted i verden vores baghave.

Nogle år før vi kom til byen, var en del af præstegårdshaven blevet omdannet til det kommunale anlæg, der stadig eksisterer. Men den del, der var blevet tilbage, var såmænd stor nok.

Havens midtpunkt var en græsplæne på størrelse med en håndboldbane. Til den side, der var parallel med kirkestien, var der høje bøgetræer, der egnede sig til klatring og en voldsom slynge af reb. Man steg om bord ved at tage rebet i hånden og stille sig på plankeværket ud mod kirkestien. Så sprang man op på den tværpind, der gjorde det ud for et sæde: Det gav et mægtigt sving, hvor man kunne være heldig og ryge tre meter op i luften; undertiden hen over bestyrte medlemmer af min fars menighed, når pendulet med et jublende barn for enden gik tilbage over plankeværket.

I den bagerste ende af plænen stod to høje træer, der havde omtrent samme afstand som stolperne i et fodboldmål. Min bror og jeg havde strenge formaninger om kun at skyde hårdt i den retning, når vi spillede fodbold, hvad der så nogenlunde blev overholdt. Bag målet var en hæk, og mellem den og hegnet ind til kirkegården kunne man, hvis man orkede, anlægge en nyttehave. Desuden stod de to træer i haven, der egnede sig bedst til hulebygning, også der: en blodbøg og en kæmpe lind.

Den have var mit fristed. Et paradys, hvor jeg kunne lege farlige lege med min bror Holger og et mindre udvalg af skolekammerater. I én periode havde vi nogle tomme olietønder, som vi lærte os selv at stå på og køre med fødderne. I en anden periode lavede vi en ren Maginotlinje af huler og gange, og så var der den sommer, hvor vi byggede huse og hængekøjer højt oppe i blodbøgen. Jeg ved, det er gammelmandssnak, men nutidens unge går altså glip af meget, fordi deres forældre er så bange for, at de skal skvatte ned fra noget rundt eller højt og komme til skade.

Bøllespirer og tugthuskandidater

Desværre kunne man ikke være i haven altid; skolegangen skulle også passes. Fra præstegården til kommuneskolen er der lidt over trehundrede meter. Man spadserede ned ad Storegade, forbi det sjove skilt, der sagde »Offentligt toilet. Kun for personbiler« (sætning to havde ikke noget med sætning et at gøre. Den refererede til P-skiltet ovenover), videre forbi radio-/tv-forretningen, der siden brændte, og Bager Ravn. Så drejede man ned ad Skolegade, forbi Schous Farvehandel v. E. Rasmussen (hvor jeg arbejdede som bybud i fire år) og Privatskolen. Tre minutter i mageligt tempo; så var man der.

Jeg husker de første år i skolen som sorte på flere måder. For det første herskede stadig en gammeldags disciplin, der ikke længere findes her i landet. Vi *skulle* ud i frikvartererne, og inden vi kunne komme ind til timerne igen, måtte alle klasser stille op på to rækker. Det skete under opsyn af gårdvagten, der så vinkede klasserne ind én ad gangen i rækkefølge efter, hvor pænt de stod.

For det andet gik vi i skole om lørdagen; dog havde vi en »middagsordning«, der betød, at ingen gik længere end til klokken 12. Det skulle vi, så vidt jeg kunne forstå på vores klasselærer, frk. Bukhave, være taknemmelige for.

Endelig var det, for nu at sige det ligeud, sådan, at de andre børn var frygteligt på nakken af mig. De drillede, fordi min far var præst, og fordi vi var tilflyttere, og fordi de altid kunne komme i tanke om noget grimt at sige om mit tøj eller mit udseende. Det var simpelthen frygteligt, og på et tidspunkt brød jeg grædende sammen og fortalte mine forældre, at jeg ikke ville i skole. Men det hjalp ikke; så måtte man gøre sig hård, og det gjorde jeg. Uddelte øretæver til fire-fem af de værste, hvad der forbløffende hurtigt fik hierarkiet i klassen justeret.

Hvad var det for noget, alt sammen? Svært at sige præcist, selvom jeg er blevet sociolog; men lad mig prøve. Billedet viser et af de mest skrækindjagende steder i Skærbæk. På hjørnet af Ribevej og Storegade, hvor det meget respektable Asmussens Boghandel & Kontormontering indtil for nylig havde til huse, lå i min barndom Angola Bar eller *æ Snøk*, som den almindeligvis blev kaldt. Senere fik stedet nye ejere, eller de gamle blev trætte af navnet, og så kom den til hedde lille klaus. Men ånden var borte, og ingen var kede af det, da boghandler Møllers førstemand, Asmussen, overtog forretningen i Jernbanegade og flyttede den til det berygtede hjørne.

Angola Bar (senere omdøbt: lille klaus) var Skærbæks svar på Tolkiens Mordor – det var her, byens bøllespirer holdt til. Foto: Skærbæk Lokalhistoriske Arkiv.

Enhver virksomhed i forlystelsesbranchen bør have en kernemålgruppe, der står i centrum for ledelsens arbejde med at drive og udvikle forretningen. Det havde Angola Bar også: bøllespirer og tugthuskandidater. Var man til mere fredsommelig fest og pigesjov, kunne man gå til diskotek på Nørby's Hotel. Der var dele af publikum så meget med på noderne, at ironi allerede i de sene halvfjerdser var gangbar mønt. »Jeg plejer ikke at komme her« var en fast hilsen i gymnasieårene; afleveret med et grin, når man som sædvanlig var rendt på nogen, man kendte.

Jeg oplevede Angola Bar på samme måde, som hobbitterne oplever Mordor. Et sinistert sted, der spreder mørke og ondskab over hele

verden. Godt nok var der ikke nogen Sauron, der styrede alt, men mørke hærskarer af knallertbøller og volds mænd drog ud fra det skærbækske Mordor på samme måde som hos Tolkien og kuede Herredet med frygt så godt, som hvis de havde været sorte ryttere.

I virkeligheden var de sorte ryttere i Skærbæk lige så fåtallige, som i Herredet. Men sådan noget har samme psykologi som en strand med brandmænd. Bare der er konstateret nogle få, mister man evnen til at slappe af. Al opmærksomhed går til at spejde efter dem, og havbadet er ikke spor forfriskende, men temmelig anstrengende.

Hvad var det så for nogle brandmænd, der drev rundt i skærbæk-havet? Jeg ved ikke, om de længere findes andre steder end i satireprogrammer. Til gengæld lignede fleste af dem Drengene fra Angora-karakteren Baune til forveksling.

Baune kan ikke tale med dæmpet stemme. Alt, hvad han siger, kommer ud som høje, brovtende grynt; fortrinsvis om øl og fiske. Baune henleder altid opmærksomheden på sig selv, først og fremmest ved hærværk og ballade, men også ved at sabotere ethvert forsøg på oplysning med dumme bemærkninger. Han betragter bøger som det værste, der nogensinde er skabt, og er fysisk ude af stand til at sidde stille eller koncentrere sig. Det eneste, han for alvor synes om, er at tage *u å spraje*, som det hed. Altså ud og irritere alle andre ved at køre op og ned ad Storegade på hakket knallert uden lydpotte. I Baunes verden findes ingen skønhed, ømhed eller kærlighed.

I dag ville Baune have både diagnoser og hjælpeforanstaltninger knyttet til sig, særligt hvis han havde været indvandrer, men sådan var det ikke dengang. Han måtte bare slæbe sig gennem skolen med bundkarakterer for bagefter at få et blind-vej-job på Eksportslagteriet, der en gang imellem, når han var gået over stregen, blev byttet ud med et ophold i Renbæk Statsfængsel.

Skolen

Det er min skolegang med Baune, der får mig til at tænke, at *den rummelige folkeskole* er en smuk ide, der ikke virker i praksis. Skærbæk Kommuneskole var uhyre rummelig i forhold til de sinker og ballademagere, byen var rig på, men det havde en pris. At timerne blev ødelagt og frikvartererne en plage; i hvert fald til vi kom i de store klasser. For heldigvis er Baune både fej og underdanig. Hvis han ved, der er risiko for et par på snotten, skal han ikke nyde noget.

Men ét er hvilket råmateriale, skolen fik at arbejde med. Noget andet er, hvordan den greb sine opgaver an. Hvad det angår, synes jeg, skolens ledelse og lærere gjorde det ganske godt.

Redaktøren sendte mig ikke bare en stak billeder, men også to numre af bladet Knagerækken. Nummer 2 for juni 1973 og nummer 6 for december 1974. Det var spændende læsning af mange grunde.

I nummer 2 var der et stort interview med den afgangende skoleudvalgsformand, C.E. Engraf. Han bliver stillet en række politiske og økonomiske spørgsmål, og ved at læse svarene kan jeg pludselig se på min egen skole med voksne øjne. Hvordan man kæmper med små budgetter og store besparelser (et sted spørges der forsigtigt til, om skolen kunne få en elektrisk skrivemaskine), og hvordan både ministerium, amt og kommune griber ind i skolens liv.

Pludselig forstår jeg, hvor dygtigt og samvittighedsfuldt skolens ledelse og lærere stred for at gøre skolen til en god og spændende skole. Der blev arrangeret koncerter og idrætstævner. Dertil kom, at selve bladet også var et sted, hvor man kunne få lov til at vise, hvad man duede til.

Såvel H.E. Sørensen som jeg selv endte som professionelle forfattere, men allerede i begyndelsen af halvfyrdserne gav vi den gas i Knagerækken. I nummer 2 fortæller H.E. (artiklen er ikke signeret, men den kan ikke være skrevet af andre) velopløst om en skole i Moskva, og i nummer 6 beretter han fra Porto Velho i Brasilien. Hvor den første historie er en journalistisk reportage, er den anden en slags novelle, hvor fortælleren træder stærkere frem. Men begge historierne er både spændende og velskrevne.

Så er der mine egne bidrag. Det første, fra 1973, er jeg i og for sig godt tilfreds med: en ganske velskrevet (for en trettenårig) beretning om en lejrskole. Den unge forfatter forsøger at anslå en humoristisk tone, og selvom pointerne falder tungt, så falder de. Der er noget at arbejde videre med.

Det suverænt morsomste i artiklen kommer til sidst: »For en sociolog må det have været meget sjovt at kigge på os«, står der på side 24. Hvorfor skriver et barn på tretten det? Og vidste barnet virkelig, at det selv ville gå den vej? Mærkeligt.

De andre, fra 1974, er *grufulde!* I et studentikost læserbrev, forfattet af Benni Bundsgaard, Henning Hansen og mig selv, diskuterer vi, om det kan passe, at vi lever i en fri verden. Det mente vi selvfølgelig ikke; den onde kapitalisme satte alle mulige begrænsninger. Ganske

vist kunne vi ikke mærke dem på vores egen krop, og andre mennesker kunne heller ikke se dem. Alligevel: Karl Marx burde vise vejen. Så ville alt blive meget bedre.

Hvorfor skriver man sådan noget? Fordi man ikke ved bedre, først og fremmest – eller: fordi JEG ikke vidste bedre (og ikke bør tale for de to andre). Sådan lød tidens toneklang, og jeg ville gerne være med på noderne. Som en stiløvelse i tidens retorik er læserbrevet spændende og delvist vellykket. Tager man det alvorligt – hvad ingen heldigvis gjorde – er det frygteligt.

Det andet indlæg i nummeret er mit referat fra et møde om den indoktrineringsdebat, Asger Baunbak-Jensen havde indledt i efteråret 1974. På plussiden tæller Henning Hansens og mit mod: at vi *vovede* at stille os op på et offentligt møde og sige, at den væsentligste indoktrinering i den danske folkeskole var borgerlig. Men selve referatet: hvor ER det dog øretæveindbydende! Grænseløst nedladende over for dem, jeg var uenig med; til gengæld aldeles overbevist om egen tilfredshed.

Skal jeg fremhæve noget, må det igen blive, at det er ganske vel-skrevet. Det er jo altid noget, når man gerne vil være forfatter. Så mangler der kun indhold og modenhed.

Jeg skrev tidligere, hvordan min tid på Skærbæk Kommuneskole gjorde mig kritisk over for *den rummelige folkeskole*, fordi de mange umotiverede – og i nogle tilfælde direkte negative – elever ødelagde undervisningen for de velmotiverede.

På den anden side: at indrullere dem, der har det for let i dansktimerne, til at skrive skoleblad, er i praksis lig med *differentieret undervisning*. Ekstratimer i dansk og med højere mål end den almindelige undervisning.

Og sådan var Skærbæk Kommuneskole også: et sted, hvor man ikke bare tog sig ekstra godt af dem, der havde det svært i timerne, men også af dem, der havde det let. For når jeg tænker efter, var der *mange* lærere, der gav mig ekstra svære opgaver på den måde – hvad jeg er dybt taknemmelig for.

Så alt i alt: Skærbæk Kommuneskole var et sted, der havde vanskelige rammebetingelser, som man ville sige nu om stunder. Et svært optageområde og en stram økonomi. Alligevel arbejdede man hårdt med at gøre skolen så spændende som muligt, interesserede sig for udvikling (skolen afskaffede realklasserne på en national forsøgsordning et par år før, det skete i resten af Danmark) og fandt også udveje for at motivere de elever, der havde det for let.

Lige så dystert, jeg husker de første år på kommuneskolen, husker jeg de sidste som spændende og behagelige. Men ud over den progressive skole, jeg gik i, var der også en anden faktor, der medvirkede til, at de sidste år i byen blev sådan en modsætning til de første.

Svømmehallen

I 1971 åbnede svømmehallen i Skærbæk, og i 1972 lykkedes det den uforlignelige Ruth Andersen at få Sparta Døstrup til at etablere en afdeling for konkurrencesvømning.

Bassinet var specielt derved, at det kun var to meter dybt på det dybeste sted; vistnok mere af økonomiske end af tekniske årsager. Det lave vand betød, at der ikke kunne være vipper, men det var nok meget heldigt. Folk i Skærbæk elskede at skændes dengang, så hvis der havde været en udspringsklub, havde der bare været en part mere i den evige konflikt om, hvad hallen skulle bruges til.

Mere end en enkelt gang måtte Ruth spørge de ansvarlige, om hallen var til at svømme eller bade i. Når det kom til stykket, var der dog ganske stor forståelse for svømmeklubben: som regel blev det tilrettelagt sådan, at vi kunne træne tre gange om ugen i vinterhalvåret og fire gange i sommerhalvåret. Det er ikke så ringe endda.

Billedet giver et udmærket indtryk af, hvordan svømmehallen så ud (det er vistnok Lene, der underviser et begynderhold), og hvor har jeg dog svømmet mange kilometer der. Men det var ikke kun træning; også spændende rejser til så fjerne steder som København og Hamborg, og skarpe konkurrencer, hvor folk måtte give alt, hvad de havde i sig.

Man kunne sagtens forestille sig, at svømning var en sport for enspændere, men det er ikke min oplevelse. Selvfølgelig er man alene på selve træningspasset, når man ligger i vandet. Men der var et fantastisk kammeratskab, der både udfoldede sig på vej til og fra stævnerne, under dem og til de fester, vi helst ikke måtte holde for Ruth, fordi det ødelagde konditionen at drikke alkohol.

Desuden havde vi et venskabeligt forhold til svømmerne fra mange af de klubber, vi konkurrerede imod. Det første fanbrev, jeg nogensinde modtog, kom fra en af pigerne på Vardes hold. Jeg var bare for generet til at gøre noget ved det; og væsentligt mere betaget af hendes storesøster, må jeg også tilstå.

Fra det øjeblik, svømmeklubben kom i gang, kan jeg ikke mindes,

Skærbæk Svømmehal åbnede i 1971. Her fandt Henrik Dahl fællesskab og kammeratskab med ligesindede. Foto: Skærbæk Lokalhistoriske Arkiv.

det for alvor gav problemer at bo i Skærbæk. På holdet var der et virkelig godt kammeratskab, der omfattede alle, men nok var særlig intenst blandt en kerne på 10-15 svømmere. De (eller, hvis jeg skal være ganske ubeskedent: vi) sad gennem en længere periode midt i halvfjerdserne på klubrekorderne. Derfor blev vi nogenlunde fast ud-

taget til konkurrencer gennem flere år og kom til at kende hinanden rigtig godt.

Hjem til Skærbæk

Da jeg var dreng, stod jeg tit i præstegårdens tårn og drømte om den tid, der skulle komme. Hvad jeg egentlig forestillede mig, kan jeg ikke huske. Bare følelsen: jeg skal vokse op, og der skal ske så meget spændende.

Jeg havde aldrig drømt om, at jeg selv skulle blive en berømt mand, byen tog imod, og alligevel kom det til at gå sådan. I slutningen af halvfemserne udgav jeg bogen *Den kronologiske uskyld*, der blev en stor succes. Jeg sagde med glæde ja til at optræde i kulturhuset Emanuel og lade indtægterne fra billetsalget gå ubeskåret til et nyt orgel til musikskolen. Dens leder, Tove Tersbøl, havde været en af mine allerbedste lærere, og jeg var glad for, at jeg på den måde kunne gøre noget for hende og byens musikinteresserede børn.

Det blev en utrolig fin dag. Hyggelig frokost på rådhuset med blandt andet borgmesteren og kommuneskolens fremragende inspektør (der i mellemtiden var blevet skoledirektør) Eilif Andersen. Så rundvisning på kommuneskolen og eftermiddagste hos min fars efterfølger, pastor Frederiksen i præstegården. Det var flot, som den var bygget om. Alligevel var det mest mærkelige, at der ude på loftet var den samme, udefinerlige lugt, som da jeg var barn. Der er intet, selv ikke musik, der vækker minder som dufte, og på en brøkdæl af et sekund blev fortiden så levende, som stod jeg midt i den.

Om aftenen skulle jeg så holde foredrag, og det glemmer jeg aldrig. Der kom langt over tohundrede mennesker, og jeg kendte stadig vældig mange. Jeg havde aldrig tænkt over, at barnet tror, forældrene er femhundrede år gamle, mens de i virkeligheden er i trediverne og fyrerne. Der var mine kammeraters forældre, og mennesker, jeg ellers kendte fra byen, lyslevende foran mig. I tresserne, men fuldkommen sig selv; aldeles raske og rørige.

Jeg var glad for at give noget tilbage til byen, hvor jeg trods alt havde modtaget så meget (og for, at musikskolen fik næsten titusind kroner i kassen), men så måtte jeg af sted. Jeg ved ikke, om folk åndede lettede op og tænkte på, om det hele havde været i orden. Men det var det, og jeg kunne ikke have ønsket mig en bedre dag og aften i mindernes land.

Udkantsdanmark

- Så får du ikke mere for den femøre, siger jeg til redaktøren.
 - Det er også okay, svarer han.
 - Synes du, jeg fik sagt det hele? spørger jeg alligevel.
 - Ved ikke. Du mangler nok at runde det med Tönnies af. Og så fik du sagt nogle meget lidt pæne ting om Skærbæk i bogen *Skilleveje*.
 - Okay, siger jeg. Tönnies... På Tönnies' tid talte man ikke om Udkantsdanmark og heller ikke om Udkantstyskland, hvad det så end hedder. Det var der måske heller ikke grund til. For eksempel gik Tönnies på den meget fine Husumer Gelehrtenschule. Han havde høj-lærde lærere og kom tidligt i kontakt med den betydelige digter Theodor Storm, der stammede fra Husum og også boede der.

Nils Gunder Hansen skriver noget tilsvarende i sine erindringer, der netop er udkommet (*Lille dreng med rejseskrivemaskine*. Kristeligt Dagblads Forlag, 2011). Tønder var ikke udkant dengang. Fra Genforeningen frem til 1970 var der et Tønder amt. Der var også hospital, garnison, seminarium og gymnasium i byen. Det bidrog alt sammen til, at der boede mange ressourcestærke mennesker. Folk med stor viden og en betydelig horisont. Det har ændret sig dramatisk, og den forskel kunne Tönnies af gode grunde ikke få med i sin bog. Det skete alt sammen længe efter hans død i 1936.

- Hvad sker der så nu, spørger redaktøren?
- Der er ingen, der har det fulde overblik, siger jeg. Men jeg skal sige dig, hvad jeg tænker. Da jeg var barn og ung, kunne man leve det meste af sit liv om ikke i Skærbæk, så dog på egnen. Det er svært nu. Hvis man vil have en uddannelse, og det er der mange, der vil, må man rejse væk. Og når man så endelig har fået det, er det langt fra altid, man kan bruge den i for eksempel Skærbæk. Derfor er der en stor afvandring af unge mennesker mange steder; ikke mindst kvinder. Det er så galt, at man direkte kan se det i statistikkerne: kvinderne har virkelig mange mænd at vælge mellem, hvis du ser det fra deres synspunkt. Eller: der er en del mænd, der bliver til overs, hvis du ser på det fra deres.

Jeg har også lagt mærke til, at mange af de funktionærer, der arbejder på Ecco Sko i Tønder, slet ikke bor i byen. De vil hellere bo i Kolding eller en anden stor by på østkysten, og så pendle. Det har sikkert også noget at gøre med ægtefællens arbejde og børnenes skolegang. Det er lettere at have en stor by som base.

- Så der er kommet pendling helt til vestkysten, spørger redaktøren.
- Ja, det er min klare fornemmelse. Samtidig med, at mange af de nedlagte landejendomme bliver købt af bymennesker. Nogle gange tænker jeg, det er sidste fase af urbanisering: nu flytter bymenneskene ud på landet. Og så bliver det deres natursyn, for eksempel, der skal gælde der.
- At der ikke må lugte og larme på landet, siger redaktøren.
- Præcis, siger jeg.
- Er du stadig sur på dem, der råbte efter dig og kaldte dig øgenavne?
- Nej; det var også barnligt af mig overhovedet at sige noget om det. Det var ingenting. Og sådan er børn; eller: sådan var de dengang.
- Kommer du så i Skærbæk?
- Mere end før. En gang imellem låner jeg min mors sommerhus i Arrild. Så er det sjovt at smutte en tur til Skærbæk.
- Er det forandret?
- Ja, mon ikke. Biografen er lukket. Og hotellerne. Og alle de store dagligvarekæder har en forretning i byen. Da jeg var barn, var der storke i Skærbæk. De er væk nu; men til gengæld kan man få ordentlig rødvin.
- Det er vel også et fremskridt?
- Tja...

Zusammenfassung

Mit acht Jahren kam der spätere Soziologe und Verfasser Henrik Dahl 1968 nach Skærbæk – sein Vater war neu ernannter Pastor. Dahl verließ die Stadt zehn Jahre später. Skærbæk ist ein immer wiederkehrendes Thema bei Dahl, und dies nicht immer im positiven Sinne. Im vorliegenden Beitrag blickt der Verfasser zurück auf seine Kindheit und Jugend in einer Stadt, in der es wichtig war, sich nicht zu sehr von den anderen zu unterscheiden – eine Reise zurück in die dänische Provinz der 1970er Jahre mit Motorradrowdys, Ohrfeigen auf dem Schulhof, einem linken Zeitgeist und einer Schwimmhalle, in der Henrik Dahl Gleichgesinnte aus der örtlichen Realschule traf.